

IEVĒROJAMAI FILOZOFEI SIMTGADĒ

Svetlana Kovaļčuka

Trīs desmitgades Latvijas filozofijas zinātniskajās aprindās izcēlās Larisa Čuhina (*Лариса Алексеевна Чухина*, 1913–2002) — Stefana Batorija Viļņas universitātes absolvente, emeritētā profesore, filozofijas zinātņu habilitētā doktore (*Dr. habil. phil.*), Latvijas Zinātņu akadēmijas Filozofijas un socioloģijas institūta vadošā pētniece.

Viņai bija lemts piedzimt Rjazaņā (Krievijā). Abi viņas vecāki bija skolotāji vietējā skolā. Tēvs — Aleksejs Stovbuniks (*Алексей Лукич Стовбуник*), māte — Jekaterina (*Екатерина Иосифовна*) bija pareizticīgie. No tiem laikiem ir saglabājusies fotogrāfija — mazā Larisa sēž tēvam klēpī un blakus mamma. Drīzumā tēvu iesauca cara armijā. Miglainas atmiņas par tēvu nāca viņai līdzī visu mūžu — īsi pirms došanās uz fronti 1915. g. jūnijā viņš izrotājās mazās meitiņas gultu ar vasarīgiem baltiem ziediem. Vēlāk jau Rīgā,

Centrāltirgū, redzot līdzīgus ziedus, viņa vienmēr tos pirka un teica: „Gluži kā tēva ziedi.” Nekad vairs savu tēvu viņa neredzēja. Ģimene nepalika Padomju Krievijā un, kad tas kļuva iespējams, emigrēja uz Poliju, kura 1918. g. novembrī beidzot ieguva savu ilgās izciesto neatkarību. Larisa ar mammu, mazo māsu un brālīti apmetās uz dzīvi Pružānos, bet vēlāk — Viļņā. Protams, ģimenei gāja grūti, Larisa mācījās gan mājās, gan Viļņas Baltkrievu ģimnāzijā. 1932. g. viņa, nokārtojot eksternes eksāmenus, ieguva vidusskolas diplomu, kurā līdzās teicamām atzīmēm poļu valodā, ticības mācībā, vēsturē, izcils novērtējums bija arī filozofijas ievadkursā. Ceļš uz filozofijas zinātņi bija jau noteikts.

Neraugoties uz jaunās valsts ekonomiskajām grūtībām, viens no Polijas uzdevumiem bija augstākās izglītības attīstīšana un zinātnisko sakaru uzturēšana. Starpkaru periodā Polijā darbojās sešas universitātes — Jagelonus universitāte Krakovā, universitātes Ļvovā, Varšavā, Viļņā, Poznaņā un Katoļu universitāte Ļubļinā. Larisa izvēlējās studēt Stefana Batorija Viļņas universitātes Humanitāro zinātņu fakultātē (*Uniwersytet Stefana Batoriego w Wilnie*). Šim notikumam ir vērts pievērst uzmanību nevis tā vēsturiskās nozīmes dēļ, bet lai pamatotu to, ar ko *pani Larisa* tik ļoti atšķīrās no pārējiem filozofu cunftes kolēģiem. Viņa ieguva gan labu izglītību, gan īstu filozofisko skolu, kuru pārstāvēja arī vēlāk. Larisas Stovbunikas studijas universitātē un darbs par asistenti Viļņas universitātes Filozofijas nodaļā laikā no 1932. līdz 1939. g. sakrita ar Ļvovas–Varšavas filozofijas skolas starptautisko atzišanu.

Par Ļvovas–Varšavas skolas dzimšanas brīdi uzskata profesora Kazimira Tvardovska

(Kazimerz Jerzy Adolf Twardowski, 1866–1938) ievadlekciju, kuru viņš nolasīja 1895. g. rudenī Galīcijā, Ļvovas (tolaik — Lembergas) universitātē. Būdams austriešu filozofa, fenomenoloģijas un analītiskās filozofijas priekšgājēja Franca Brentāno (*Franz Brentano*, 1838–1917) skolnieks, Twardovskis radīja šajā universitātē, vēlāk visā Polijā savu skolu, kurā tika apvienoti dažādu zinātnes nozaru pārstāvji. Tajā bija loģikas, ētikas, estētikas, mākslas zinātnes, literatūras zinātnes, zinātnes vēstures un pat teoloģijas speciālisti, bieži vien ar pretējiem viedokļiem un uzskatiem par filozofiju. Tiešām, tas bija izcils intelektuāļu garīgās vienotības piemērs, kas ļāva šai skolai iegūt svarīgu lomu 20. gs. pirmās puses Polijas zinātnē, radīt tradīciju, īpašu garu un virzīt Polijas filozofiju, loģiku, matemātiku pretī pasaules zinātnes līmenim. Tolaiku Ļvovas–Varšavas skolas filozofus neapvienoja kopīga doktrīna, pasaules uztveres sistēma. Tas, kas kalpoja par cilvēku vienojošo spēku, bija nevis zinātnes saturs, bet filozofēšanas metode un kopīga filozofijas valoda, kā arī poļu valoda, kura savas izplatības dēļ varēja apvienot daudzu zinātnes nozaru pārstāvjus. Tādēļ tik ļoti vērtīgs un nozīmīgs ir Ļvovas–Varšavas skolas ieguldījums valodā, semiotikā, loģiskajā semantikā, neklasiskajā loģikā, psiholoģijā, socioloģijā, ētikā, estētikā un filozofijas vēsturē.

Studentes Larisas Stovbunikas atzīmju grāmatiņā, kas glabājas viņas dēla Sergeja Čuhina ģimenes arhīvā, ierakstīti profesoru vārdi, kuri ir atnesuši labu slavu Ļvovas–Varšavas skolai. Nosaukšu pirmo vārdu — Tadeušs Ipolits Čežovskis (*Tadeusz Czeżowski*, 1889–1981), kas nodarbojās ar sistemātisko loģiku un metodoloģiju, semiotiku, loģikas un metodoloģijas vēsturi. Saviem studentiem viņš lasīja lekcijas vispārīgajā zinātnes metodoloģijā (jēdziens „zinātnes filozofija” tolaik tika principiāli izslēgts no aprites un tika nodalīta metodoloģija un metazinātne, t. i., zinātne par zinātņi) un vadīja seminārus filozofijā. Čežovskis bija viens no tiem, kas pie-

dalījās vienotās metaētikas izstrādē, centās sistematizēt normatīvo ētiku, kā arī mēģināja formāli pamatot ētiku. Par Ļvovas–Varšavas skolas īpatnību ētikas nozarē kļuva tās intelektuālisms, kas tika pretnostatīts jebkurai iracionalitātes izpausmei, tādējādi pastiprinot ētikas racionalitāti. Čežovskis uzskatīja ētiku par zinātņi, kura spēj maksimāli apvienot personību intereses. Šī bija tipiski individuālistiska izpratne par ētiku, kas cenšas pamatot individa pretošanos grupas interesēm. Šāds skatījums uz ētikas problēmām nepārprotami tika saistīts ar skolas filozofu politiskajiem uzskatiem, kuri bija tuvi klasiskajam liberālismam.

Nodarbības aksioloģijā, individuālisma ētikā, dzejas filozofijā vadīja Henriks Elsenbergs (*Henryk Józef Maria Elzenberg*, 1887–1967) — Sorbonnas absolvents, speciālists filozofijas vēsturē, ētikā, estētikā un aksioloģijā. Stefans Srebrnijs (*Stefan Srebrny*, 1890–1962) vadīja nodarbības grieķu filozofijā, grieķu lirikā, Sapfo lirikā. Gados jaunais profesors Bogdans Zavadskis (*Bohdan Zawadzki*, 1902–1966) lasīja lekcijas psiholoģijā un vadīja arī praktiskās nodarbības. Profesors Bogumils Jasinovskis (*Bogumił Jasinowski*, 1883–1969) — filozofijas un zinātnes vēsturnieks, kultūras teorētiķis lasīja lekcijas un vadīja seminārus filozofijas vēsturē. 1933. g. Viļņā viņš publicēja grāmatu „Austrumu kristietība un Krievija” (*Wschodnie chrześcijaństwo a Rosja. Na tle rozbioru pierwiastków cywilizacyjnych Wschodu i Zachodu*). Grāmata bija tendencioza, tai piemita izaicinošs raksturs un tā raisīja diskusijas, atsauksmes lasītājos. 1936. g. žurnāla „Putj” (*Путь*) 51. numurā ir publicēta atsauksme, kuras autors bija Dagdā dzimušais krievu reliģiskais domātājs Nikolajs Loskis (*Николай Онуфриевич Лосский*, 1870–1965).

Profesori nemācīja kādu noteiktu „filozofiju” kā noslēgtu pasaules uztveres sistēmu. Viņu galvenais uzdevums bija mācīt filozofēt. Savu profesoru ietekmē L. Stovbunikai paveicās iegūt nepārspējamu zināšanu bagāžu,

profesionālismu, kas vairāku desmitgažu laikā, par spīti peripetijām zinātniskajā dzīvē, palīdzēja viņai izdzīvot gan intelektuāli, gan fiziski.

Larisa kaislīgi pievērsās studijām, sāka pat smēķēt, lai varētu mazāk gulēt un labāk gatavoties eksāmeņiem. Tajos laikos mīlestība pret sengrieķu filozofiju, īpaši pret stoīkiem, Rainera Rilkes dzeju un Fjodora Dostojevska darbiem apvienojās ar interesi par Frīdrihu Niči, aizraušanos ar sociālistiskajām idejām. Larisa iepazinās ar Rīgu, kad 20. gs. 30. gados draudzene, turīga poļu grāfiene, uzaicināja viņu pašas ekipāžā aizbraukt uz Rīgu un kafējnicu „*Otto Švarc*”. Viņām paveicās apmeklēt arī Tomasa Manna lekcijas, ja nemaldos, Varšavā. Larisa visai bieži atcerējās šo notikumu, tikšanos ar vācu dižuma, cēluma un prāta patriarhu. „*Doktors Fausts*”, „*Lote Veimārā*”, „*Burvju kalns*” bija viņas mīļākie T. Manna romāni. 1936. g. Larisai laimējās caur Minheni aizbraukt uz Atēnām, Poļu filozofu trešajā kongresā apmeklēt arī Jagelonu universitāti Krakovā.

1937. g. 1. decembrī studentu zinātniskajā sapulcē izskanēja studentes L. Stovbunikas uzstāšanās „*Mīlestība pret tālo kā Frīdriha Ničes ētikas pamats*”, kas pamatoja viņas akadēmisko talantu universitātes ietvaros. 1938. g. 1. septembrī viņa sāka strādāt par asistenti Viļņas universitātes Humanitārajā fakultātē. Līdz 1939. g. 1. septembrim tika nokārtoti maģistra eksāmeni, saņemti dokumenti, priekšā bija zinātniskais darbs un maģistra disertācijas izstrāde Sorbonnas Universitātē.

Pirmais pasaules karš atnesa bēdas un zaudējumus ģimenē. Zaudējumus un ciešanas atnesa arī 1939. g. 1. septembris. Šajā dienā nacistiskā Vācija uzbruka Polijai, tas izraisīja Polijas teritorijas kārtējo sadalīšanu starp PSRS un Vāciju. Viļņa nokļuva Lietuvas sastāvā, bet pārējā teritorija tika citām „brālīgajām republikām”. Otrā pasaules kara sākums stipri iedragāja Larisas likteni un apturēja viņas karjeru zinātnē vairāk nekā uz 25

gadiem. Dzīve strauji sadalījās posmos pirms un pēc 1939. g. 1. septembra. Neizmērojams posts tika nodarīts Ļvovas–Varšavas skolai, kas būtībā pārstāja eksistēt.

Sākās pārmaiņas universitātē: daži profesori riskēja un palika Viļņā, citi, kā, piem., Bogdans Zavadskis un Bogumils Jasinovskis, atrada sevī spēku atstāt dzimteni, viņi turpināja zinātnisko karjeru ASV un Dienvidamerikā. 1940. g. decembrī likvidēja Larisas asistentes amatu un viņai nācās atgriezties dzimtajā pusē — Pružānos, ko tobrīd jau dēvēja par Brestas novadu. 1941. g. martā Larisa sāka strādāt skolā par vācu valodas skolotāju. Tam sekoja 1941. g. vasara, mokoši ilgje kara gadi un grūts, sarežģītais darbs par tulkotāju abās kara frontēs — gan vācu, gan vēlāk padomju armijā.

1945. g. Kēnigsbergā L. Stovbunika iepazinās ar savu nākamo vīru — Vladimīru Čuhinu, 1948. g. pārcēlās uz dzīvi Rīgā, jo te darbu atrada viņas vīrs — inženieris. Vēlāk piedzima abi bērni — dēls Sergejs un meita Tatjana. Rast kādu pielietojumu savām zināšanām, iespēju pasniegt filozofiju nebija iespējams, jo Viļņas universitātes dokumenti netika atzīti. Drīzumā viņa atrada darbu par korektori avīzē „*Padomju Latvija*” (*Советская Латвия*). 1951. g. beigās nāca piedāvājums publicēt rakstu žurnālā „*Padomju Latvijas Komunisti*” (*Коммунист Советской Латвии*). Pirmais raksts „*Formālā loģika un dialektika*” publicēts 1952. g. 17. numurā, un pēc tam gandrīz katru gadu sekoja jauns raksts.

Gandrīz jau 50 gadu vecumā, t.i., 1962. g., pateicoties atbalstītāju palīdzībai, Larisai izdevās iesniegt dokumentus A. Ždanova Ļeningradas Valsts universitātē (ĻVU). Cits pēc cita tika nokārtoti eksāmeni un jau 1964. g. iegūts padomju diploms par augstāko izglītību. Diploms bija „sarkans”, jo visas atzīmes bija piecnieki. Kopš tiem laikiem aizsākās draudzīgas cilvēciskas un garīgas attiecības ar tobrīd vēl gados jauniem ĻVU profesoriem Mariju Kozlovu un Mihailu Kiseļu. Filozofijas katedra uzaicināja savu bijušo

studenti uzrakstīt rakstu kolektīvai monogrāfijai „Vērtību problēmas filozofijā”, kurā 1966. g. tika publicēts Larisas Čuhinas raksts: „Maksa Šēlera fenomenoloģiskā aksioloģija”. Turpmāko zinātniski raženo gadu laikā Larisa atkal un atkal atgriezās pie Maksa Šēlera idejām, tulkoja viņa tekstus. Viņas pēdējā Maksim Šēleram veltītā publikācija 1994. g. nāca klajā Maskavā.

Trīs gadus pēc diploma saņemšanas Ļeņingradas universitātē notika arī Larisas Čuhinas zinātņu kandidāta disertācijas aizstāvēšana „Maksa Šēlera fenomenoloģiskās aksioloģijas kritika”. Darba aizstāvēšana noritēja tik augstā līmenī, ka tolaiku vadošais aksioloģijas speciālists profesors Vasilijš Tugarinovs izteica piedāvājumu Augstākajai aģestācijas komisijai uzreiz piešķirt Larisai Čuhinai zinātņu doktora grādu, bez zinātņu kandidāta grāda iegūšanas.

Vēl viena detaļa no 60. gadiem. Kreisās rokas pirkstā Larisai vienmēr bija sudraba gredzens ar tumšu dzintaru. „Filozofu gredzens”, tā viņa to sauca. Gredzens bija filozofa Vladislava Tatarkeviča (*Władysław Tatar-kiewicz*, 1886–1980) — Ļovovas–Varšavas skolas pārstāvja, ētikas un filozofijas vēstures speciālista, grāmatas „Par laimi un cilvēka pilnību” autora dāvana. Viņš docēja Viļņas universitātē vēl ilgi pirms Larisas studiju gadiem, bet viņa zināja un augsti vērtēja Vladislava Tatarkeviča darbus. Viņu sarakste turpinājās līdz 1970. g. beigām.

1966. g. februārī Larisa uzsāka darbu akadēmiskajā sistēmā, strādāja par vecāko laboranti Latvijas Zinātņu akadēmijas Vēstures institūta filozofijas sektorā, 1981. g. viņa uzsāka darbu jaunizveidotajā Filozofijas un tiesību institūtā, kurā nostrādāja līdz 90. gadu beigām. Gluži kā vienam no lielākajiem 20. gs. krievu domātājiem Aleksejam Losevam (*Алексей Фёдорович Лосев*, 1883–1988) antikā estētika kļuva par patvērumu no marksistiski-leniniskās filozofijas, tā par Larisas Čuhinas patvērumu kļuva antikās, Rietumeiropas, Latvijas filozofijas vēsture,

ētiskās mācības, aksioloģija. Atsaucoties asociētās profesores Oksanas Vilnites piedāvājumam, Latvijas Universitātes Vēstures un filozofijas fakultātē viņa 90. gadu vidū lasīja lekcijas maģistrantūras studentiem Filozofijas un socioloģijas institūta telpās.

Kādas atmiņas par Larisu palikušas viņas kolēģiem? Tikai nedaudzus viņa spēja atstāt vienaldzīgus — trausla, vienmēr eleganta, ziņošā un apburoša sarunu biedre. Citus viņa gluži pretēji padarīja nervozus ar savu kaisli zinātniskos strīdos un lika par sevi domāt kā par filozofijas apsēstu būtņi. Jā, tāda viņa bija. Filozofijas un tiesību institūtā, kas vēlāk kļuva par Filozofijas un socioloģijas institūtu, Larisa vienmēr pievērsa uzmanību jauniešiem, jaunajiem zinātniekiem, augsti vērtēja talantu, uzcītību, būdama prasīga pret sevi, viņa bija prasīga arī pret citiem. Bieži vadīja garas sarunas ar „grieķu” jaunekli (Māri Vecvagaru) par sengrieķu filozofiju un ar trim talantīgām meitenēm (Maiju Kūli, Ellu Buceņieci un Māru Rubeni). Savukārt līdzās intelektuālajām spējām un organizatoriskajam talantam, viņa augsti vērtēja arī reto spēju, vēlmi, māku un cenšanos palikt cilvēkam. Par tādu piemēru viņai kalpoja mūsu Zinātņu akadēmijas Filozofijas un tiesību institūta direktors akadēmiķis Valentīns Šteinbergs (1915–2011).

Mūsu draudzīgā iepazīšanās sākās ap tuveni 1981. g. rudenī, kas, neraugoties uz gadu starpību, turpinājās ilgi. Taču man atmiņas par Larisu krājās no laika, kad redzēju viņu satriecošā, ja nemaldos, Renē Dekartam veltītā Meraba Mamardašvili vieslekcijā, kas notika pārpildītā auditorijā tolaik Ļeņina, tagad Brīvības ielas 32. namā. Pārtraukumā kāpnēs starp otro un trešo stāvu Čuhina un Mamardašvili pārrunāja lekciju. Larisa Čuhina dūmoja melno „Elitu” un Merabs Mamardašvili savu cieši jo cieši piebāzto pīpi...

1980. g. nāca klajā Larisas Čuhinas monogrāfija „Cilvēks un viņa vērtību pasaule reliģiskajā filozofijā” (*“Человек и его ценностный мир в религиозной*

философии". Рига: Зинатне, 1980; otrs izdevums 1991. g.), kas kļuva par viņas doktora disertācijas pamatu. Pateicoties seno un moderno Rietumu valodu zināšanām, viņa strādāja filozofisko portretu žanrā, piedāvājot savu interpretāciju par reliģisko mācību pārstāvjiem — Aurēliju Augustīnu, Akvīnas Tomu, Blēzu Paskālu, *Sērenu* Kirkegoru, Fjodoru Dostojevski, Karlu Bartu, Žaku Maritēnu, Martinu Būberu, Gabrieli Marseļu, Karlu Rāneru, Jēkabu Osi. Nemainīga bija viņas ticība galvenajam savas filozofēšanas motīvam — cilvēka problēmai, šim noslēpumam, kuru centās izprast Dostojevskis, šis, pēc Paskāla atzinuma, „domājošās niedres” esamībai un paradoksam. Larisa mācīja izprast filozofiskos tekstus, mācīja visus, kas to vēlējās, un tad šie teksti izcēlās ar viņas valodu, ieguva arhitektonisku sistemātiskumu, precizitāti, saturu.

Studiju gadi Ļeņingradas universitātē turpinājās ar disertācijas aizstāvēšanu. Tā spīdoši noritēja 1984. g. novembrī Filozofijas institūtā Maskavā, L. Čuhinu cenošu kolēģu un profesoru Neļas Motrošilovas, Vasīlija Sokolova, Tamaras Kuzminas, Borisa Grigorjana klātbūtnē. Vēlāk, pārvarot redzes problēmas, gluži it kā cenšoties atgūt nokavēto, Maskavas un Latvijas izdevumos bieži tika publicēti L. Čuhinas zinātniskie darbi.

Ar savu krievu izcelsmi un pareizticību, Larisa tomēr nebija piederīga baznīcai un neinteresējās par krievu reliģiskās filozofijas

domātājiem, izņemot vien Dostojevski. Tikšanās ar bagāto krievu filozofisko domu notika vēl — 90. gadu sākumā, kad izdevniecība „Zvaigzne” piedāvāja uzrakstīt skolām mācību grāmatu ar dažām nodaļām par krievu filozofiju (Vladimiru Solovjovu, Nikolaju Berdjajevu, Semjonu Franku, Pavelu Florenski). Grāmata „Cilvēks reliģiskajā filozofijā” (*“Человек в религиозной философии”*) nāca klajā 1996. g. Rīgā, izdevniecībā „Zvaigzne ABC”.

Pirms došanās viņšaulē, kuras pastāvēšanu Larisa apšaubīja, viņa smagi slimoja, bieži neatpazīna viesus, bet, kad no rītiem ciemos nāca uzticamā draudzene Oksana Vilnīte, viņa runāja par filozofiju un no galvas lasīja dzeju, īpaši Rainera Marijas Rilkes dzejoli „Rudens” (1902). Lai šie viedie dzejnieka vārdi arī sveicina ievērojamo filozofi simtajā dzimšanas dienā.

*Die Blätter fallen, fallen wie von weit,
als welkten in den Himmeln ferne Gärten;
sie fallen mit verneinender Gebärde.*

*Und in den Nächten fällt die schwere Erde
aus allen Sternen in die Einsamkeit.*

*Wir alle fallen. Diese Hand da fällt.
Und sieh dir andre an: es ist in allen,*

*Und doch ist Einer, welcher dieses Fallen
unendlich sanft in seinen Händen hält.*